

Josip Antolović

GRADITELJI SUVREMENE TEOLOŠKE MISLI

Romano Guardini

Kad je u travnju g. 1962. Romano Guardini dobio međunarodnu Erazmovu nagradu, stajao je na vrhuncu spisateljske, teološke i govorničke slave. S pravom su ga tada častili kao jednoga od najvećih evropskih duhova našega stoljeća, čija su brojna djela čitana, prevedena, i koga su u Njemačkoj rado slušali i sa sveučilišnih katedara i s propovjedaonica. Krivo bi ga shvatio tko bi tvrdio da on uopće nije bio učenjak, već samo esteta — ljeposlovac. On sam zapravo i nije htio da bude ni jedno ni drugo, iako je bio izvanredan prevodilac i ljubitelj umjetnosti te pravi majstor jezika. U Njemačkoj je bilo malo teologa koji su pisali tako otmjenim njemačkim jezikom kao Romano Guardini. Svaka je njegova knjiga bila prava književno-jezična umjetnina, koju resi i njemačko-nordijska dubina po sadržaju, i romanska jasnoća u načinu i u oblicima izražavanja. No kako je Guardini bio ipak daleko od čistoga esteticizma, larpurlartizma, dokazuje već pretposljednje poglavlje njegova prvoga zapaženog djela *O duhu liturgije*, izdanog g. 1918., u kojem piše da ono što on traži nije ljepota, koja mu je »dana odozgo«, već prije svega istina. On je tražio istinu, a znao ju je kao malo tko zaodjenuti u lijepo književno ruho pa je tako postao blizak i onima koji traže u prvom redu estetske vrednote.

Guardini nije bio ni učenjak u strogom smislu riječi, naime ako se znanost shvaća samo kao logika, sistematika, povijesno istraživanje ili

pozitivna, iskustvena egzaktnost. On je sam naglašavao da povijesno-jezikoslovna znanost »nije njegov posao«. Iako je bio sveučilišni profesor, njegova su predavanja već od početka ipak stajala izvan strogog sistema teoloških disciplina. To su bile, kako kaže Walter Dirks, »katedre čovjeka osobnoga kova i autoriteta, istinskog teologa visokog stupnja, velikog učenjaka božanskih stvarnosti, jednoga od onih koji moleći razmišljaju i razmišljajući mole«. Sva njegova brojna i tematski raznolika djela proizlaze iz teološkoga središta. I tako je Guardini, iako teolog koji ima svoj jedinstveni put, ipak unutar teologije, a ne izvan nje.

Život

Po narodnosti i po rođenju Guardini je Talijan, kako mu to pokazuje ime i prezime i mjesto rođenja. Rodio se, naime, 17. veljače 1885. u lombardijskom gradu Veroni, ali već godinu dana kasnije dolazi s roditeljima u Njemačku, u Mainz, gdje je odrastao, bio odgojen, završio nauke i razvio izvanrednu djelatnost. Studirao je najprije matematiku i fiziku, pa onda kemiju, nacionalnu ekonomiju i politologiju na sveučilištima u Tübingenu i Berlinu. Konačno se ipak odlučio za svećenički poziv, i studirao teologiju u Freiburgu, Tübingenu i u Mainzu. God. 1910. zaređen je za svećenika nakon doista svestrane izobrazbe, koja mu je davala izvanredan ugled. Kao svećenik bavio se najprije dušobrižničkim radom, dolazio je u živ kontakt i susret s ljudima, upoznao naživo njihove probleme, stekao mnogo životnog iskustva, mnoga poznanstva, što će mu kasnije kao piscu, profesoru, teologu, predavaču, konferansijeru i propovjedniku vrlo mnogo koristiti. Stoga u svojim djelima nije nikad ostajao daleko od života.

Profesorsku karijeru započeo je g. 1921. u Bonnu, gdje je predavao dogmatiku. Već dvije godine kasnije pozvan je u tadašnju njemačku prijestolnicu Berlin da ondje na sveučilištu preuzme katedru za filozofiju religije i katolički pogled na svijet. G. 1939. nacisti su ga skinuli s položaja i prisilno ga umirovili. Nakon rata preuzeo je istu katedru, ali najprije u Tübingenu, a zatim u Münchenu. Predavao je do 70. godine života. Umro je u Münchenu 1. listopada 1968., u dobi od 83 godine, ostavivši iza sebe bogatu duhovnu baštinu zapisanu u brojnim djelima, koja su se proširila i daleko izvan granica njemačkog jezičnoga područja.

Djela

Guardini je mnogo pisao, a sve je napisao kvalitetno. Izdao je čitav niz djela: govora, predavanja, brošura, kraćih i duljih eseja, u kojima je obrađivao najrazličitije teme iz područja filozofije, teologije liturgije, kršćanske pobožnosti, književnosti, pjesništva, filozofije kul-

ture, povijesti, politike i umjetnosti. Osvrnut ćemo se kraće ili dulje na njegova značajnija djela, i to vremenskim redom, kako su izlazila, ali opet po strukama.

Kad je Guardini počeo stvarati, religiozni je život u Njemačkoj otišao daleko u subjektivne i privatne sfere. Kao ustuk tome Guardini je počeo raditi na promicanju liturgijskoga pokreta. Činio je to svojim vrijednim djelima o liturgiji: *O dubu liturgije* (1918.), *O svetim znakovima* (1927. — to djelo prevedeno je i na hrvatski); zatim je majstorski preveo na njemački i *Psaltir*. U Njemačkoj je Guardini postao i ostao dobar duh liturgijskog pokreta. Njemu je uspjelo da preko svih spornih ograda proдре u samu srž molitve i vjere u Crkvi. On je uvidio da liturgija nije nikakva povijesna ili estetska ostavština vrijedna pažnje i ljubavi estetskih sladokusaca, već nešto bitno za život Crkve. Ona je iz jezgre kršćanske povijesti proizašlo službeno bogoslužje, zakon molitve povezan u nerazdruživu cjelinu sa zakonom vjere. Ona ne smije biti upravljena samo na praksu, niti odvesti samo na sasma pobudničke i moralističke tračnice. Mora odgajati, oblikovati i stvarati istinsku i čistu religioznost, proživljavanje kršćanskih spasiteljskih tajni, a to će biti ako bude ispunjena čitavim bogatstvom objavljene istine. Zato je moraju odrediti i biblijska riječ i teološka misao. U njoj se mora očitovati slika kršćanske savršenosti, koja će oduševljavati. Nju neka osvjetljaju sveti, sadržajno snažni znakovi Crkve, a sve u dubokoj svijesti zajedništva. Te misli iznio je Guardini u spisu *Riječ liturgijskom pitanju*.

U istome spisu Guardini dolazi do izražaja kao liturgičar pun istinskoga katoličkoga duha, koji je daleko od svake jednostranosti i pretjeranosti, u koju su znali, pa još i danas znaju upadati neki ekstremni liturgičari. Guardini piše: »Liturgija je važna, ali je važan također i prijeko potreban osobni religiozni život... Liturgijski odgoj mora zato ići usporedo s osobnom molitvom, razmatranjem, upotrebom Svetog pisma, religioznim shvaćanjem dnevnoga života i vjerskim tumačenjem bivovanja uopće.« Da bi se to postiglo, Guardini uz djela o liturgiji izdaje i malu, ali izvanrednu knjižicu *Križni put*. (Na hrvatski ju je preveo književnik Dubravko Ivančan, a izdala Kršćanska sadašnjost u nizu Meta-noja 3, Zagreb 1969.)

Nadalje, Guardini prevodi duhovne dnevnikе modernih francuskih mističarki te za gajenje osobne molitve i razmatranja piše rasprave *O živome Bogu, Krunica, Teološke molitve, Uvod u molitvu*. (Ova posljednja knjižica, izdana u Berlinu g. 1943., do g. 1956. doživjela je 5 izdanja, a prevedena je na mnoge jezike pa tako i na hrvatski — izdala ju je Kršćanska sadašnjost u Zagrebu g. 1969.)

Drugo veliko područje Guardinijeva zanimanja i proučavanja bila je Crkva. O njoj piše vrlo zapaženo, proročko i vidjelačko djelo *O smislu Crkve* g. 1922., u kojem predviđa da će naše stoljeće u povijesti teologije biti stoljeće nauke o Crkvi. Njegova su se predviđanja 40 go-

dina kasnije točno ispunila sazivom i provedbom II. vatikanskog sabora, koji je bio ekleziološki. Crkva je trebala da sebe što bolje upozna i defini-
nira.

Za Guardinija je Crkva dimenzija vjerničke egzistencije. »Ona se budi u dušama.« Crkva nije samo ustanova spasenja, nije samo služba, ona je zajednica onih koji vjeruju i koji su kršteni. Stoga ima svoje pravo mjesto u čovjeku, ondje otvara oči i probuđuje se sama sebi. U vezi s tim mislima Walter Dirks kaže da nitko drugi nije tako rano i tako točno pretkazao bogato raščlanjeni program II. vatikanskog sabora.

Guardini je 40 godina prije Sabora pisao: »Velika stvarnost Crkve postaje opet živa i mi shvaćamo da je ona istinski jedno i sve. . . Religiozni život ne dolazi više samo od mene, već se u isto vrijeme budi protivan pol u objektivno oblikovanoj zajednici. . . Crkvi se mora reći i 'ja', a ne samo 'ti'. Ako se te stvarnosti u meni razviju, tada mi Crkva više nije duhovna policija, nego krv moje krvi, punina iz koje i ja živim. Tada je ona, sveobuhvatno kraljevstvo mojega Boga i njegove žive jeke. Tada je ona moja majka, tada mi je kraljica, Kristova zaručnica. Tada je mogu ljubiti!« Guardini nije zamišljao nikakvu nestvarnu Crkvu, već posve konkretnu i sa svim njezinim slabostima i nedostacima. Zato je rekao: »Biti katolik znači pristajati uz Crkvu onakvu kakva jest, skupa s njezinom tragikom.«

»Za Talijana i svećenika Guardinija, kao i za njegove prijatelje, slušatelje i čitatelje u izvjesnoj nedužnoj sigurnosti Crkva je bila u prvom redu rimokatolička. Pristup k drugim kršćanima — ne iz nje, već u njoj samoj — nije se dogodio najprije u izričitom ekumenskom uvjerenju i gibanju, već u okretanju prema njezinu Gospodinu. I tako je 'Gospodin' mnoge uskogrudne katolike učinio kršćanskim katolicima, nebrojene katolike učinio je ekumenskim katoličkim kršćanima.« (Walter Dirks)

Od Crkve smo došli do možda najznačajnijeg ili bar najpoznatijega Guardinijeva djela *Der Herr (Gospodin)*, koje je izdao g. 1937. i od kojega su njemački kršćani duhovno živjeli za vrijeme teških godina nacističke strahovlade. To je pravo duhovno remek-djelo u razmatranjima o osobi i životu Isusa Krista; u njemačkom originalu doživjelo je brojna izdanja (barem 13 njih), a prevedeno je i na mnoge jezike.

Prema mišljenju samoga autora ta razmatranja ne pokušavaju ispričovjediti Isusov život u cjelini, već se hvataju samo njegovih pojedinih riječi i događaja. Ona nisu nikakav znanstveni prikaz, ni povijest, ni teologija i ne bi željela ništa drugo nego prema mogućnostima izvršiti nalog koji je dao sam Gospodin, a to je naviještanje njegove poruke i djela.

Guardini je to naviještanje vrlo uspješno izvršio intuitivnim suočenjem s osobom Isusa Krista. On je slijedio mudar savjet sv. Anzelma da se objekt može stvarno i potpuno shvatiti tek onda kada subjekt prema njemu zauzme odgovarajući stav. I u tome djelu ne radi se o nečem novom, već o vječnom. Ono je nastalo iz nedjeljnih govora što ih

je držao Guardini u toku četiri godine za vrijeme službe Božje, iz njegovih tumačenja velikih književnih likova Pascala, Dostojevskoga, Hölderlina, kao i iz njegovih predavanja na sveučilištu. Zato i kao knjiga djeluje onom neposrednošću žive riječi što je vlastita govoru, bilo s oltara, bilo s katedre.

Guardini njime želi pomoći modernome čovjeku u njegovim mukama, sumnjama i tjeskobama. On se obraća kršćanima kojih je pobožnost postala pomalo umorna i bez poleta, a vjera neprestano napadana od nihilistički zaražene okoline, ali i onima izvan kršćanskoga tabora, ili koji su još uvijek kršćani, no ipak daleko od Crkve. Svima njima želi reći da je bit kršćanstva zapravo samo živa osoba Isusa Krista, Bogočovjeka.

»Sin Božji je postao čovjekom. On se nije samo spustio čovjeku da se u njemu nastani, već je postao čovjek. Stvarno 'postao', i tu nema nikakve sumnje; da se možda ne bi moglo reći kako se on bojao niskosti tijela pa se vezao samo uz unutrašnjost jedne svete duše ili na uzvišenost nekoga izabranoga duha. Ivan kaže, oštro naglasujući: On je 'postao tijelom'... Povijest i udes ne nastaju u čistom duhu, nego u tijelu; ta istina još će nas često zaokupljati. Ali u Otkupitelju je Bog došao da bi imao povijest i udes. Po utjelovljenju stupio je među nas i utemeljio novu povijest.«

Djelo *Gospodin* bilo je također snažan predsaborski zahvat i poticaj te nadopuna Guardinijevih liturgijskih i eklezioloških tema, pa je i po njemu bio veliki preteča Sabora i jedan od tvoraca nove teologije. Misli iz svog velikog djela *Gospodin* Guardini je proširio, produbio, još više razradio u svojim spisima o Kristovu liku u Pavlovim i Ivanovim pisanim djelima. I tako je stvorio svoju tipičnu psihologiju o Kristu. On konkretizira Isusovu ljudskost, povijesnost i osobnost u ono što bi se moglo nazvati njegovom individualnošću. Na moderan, psihološki način uspio je prikazati veliko značenje Isusove ličnosti, u kojoj nebo govori zemlji i koja je posrednik između čovjeka i Boga. »Put od čovjeka prema Bogu i od Svetoga prema nama vodi samo preko Posrednika. Svoje neograničeno značenje Posrednik ima i po tome što je posve nesebičan. On ne živi za sebe; već samo za Očevu slavu i spasenje svoje braće. Formula Posrednikova je 'za vas'... On po naravi stoji u žrtvi. U njegovu je bit zapisano da će biti 'predan'.«

Prikazujući djelo *Gospodin*, čovjek ne zna što bi prije naveo, što bi jače naglasio, kad je sve tako lijepo, duboko, zanosno, sadržajno. Može samo požaliti što ga koji hrvatski jezični esteta nije preveo na naš jezik već kao odličnu njemačku prozu.

Guardini je napisao još niz drugih djela, od kojih bih spomenuo samo *Svršetak novog vremena* (1950.). U njemu daje dobro utemeljenu kritiku našega vremena. Njega s pravom nazivaju jednim od najvećih njemačkih odgojitelja. No iako je kao pisac, predavač i govornik htio odgajati za proživljavanje i ostvarivanje kršćanske vjere, nikad nije

propovijedao moral. Manje mu je bilo stalo do proučavanja u pojedinim krepostima, kako to npr. hvalevrijedno čini Dietrich von Hildebrand, ili da opominje kao pred smrt Jacques Maritain, ili da odgaja u obdržavanju pojedinih zapovijedi. Njemu je mnogo više stalo, kako kaže Gisbert Kranz, do toga da oblikuje samu čovjekovu srž i da njegovu unutrašnjost upravlja prema Bogu, jer on zastupa »prednost Logosa pred Etosom«. »Čovjek mora upoznati punu mjeru svoje odgovornosti i uzeti je na se. A da bi to mogao, mora opet zauzeti ispravan stav prema istini stvari; prema zahtjevima svoje najdublje nutrine i mora, napokon, zadobiti Boga. Inače se ruši u svoju vlastitu silu i globalna katastrofa postaje neminovna. Duh se ne određuje nuždom naravi, već mora djelovati u slobodi.«

Guardinijevi praktični odgojiteljski savjeti ograničuju se samo na preporuku razmatranja, molitve i askeze. Ako ih čovjek bude vršio i u njima se vježbao, ući će u visine najvišega Bitka i zadobiti ono temeljno držanje i znati pravo i mudro raditi u sivoj svakidašnjici.

Svojom, uistinu, životnom teologijom Guardini je uspio privući pažnju modernog čovjeka. Ovaj ga je za života rado slušao, pa još i danas rado čita njegova djela, koja se neprestano izdaju i prevode na mnoge jezike. On je autor koji neće brzo zastarjeti ni izaći iz mode. On je svojevrstan pravi teološki klasik.

Literatura

GISBERT KRANZ, *Europas christliche Literatur von 1500 bis heute*, str. 404—410.

HANS JÜRGEN SCHULTZ, *Tendenzen der Theologie im 20. Jahrhundert*, Walter Dirks, Romano Guardini, str. 248—252.

HARRY A. A. MOURITS, *Wer ist in Gottes Namen dieser Jesus? Gabriel Smit, Der Herr, gesehen im Lichte des gleichnamigen Buches von Romano Guardini*, str. 58—64.